

Etkinlikler - Voyvoda Caddesi Toplantıları 2004-2005

Küreselleşme ve Uluslararası İlişkilerin Geleceği

Soli Özel

Küreselleşme, dokunduklarını -genel olarak ülkeler ve ülkelerin topluları- rahatsız eden, sarsan modernleşme macerasının belki bugün varmış olduğu en son durak olarak son derece radikal bir akıma veyahut da radikal bir gelişmeye tekabül eder. Kuşkusuz, küreselleşmeyi tanımlamaya çalıştığımızda, birinci derecede bunu ekonomik anlamdaki küreselleşme bağlamında yapıyoruz. Bugünkü yaşamış haliyle küreselleşme, aslına bakarsanız Karl Marx'ın daha 1848'de dostu ve yoldaşı Friedrich Engels'le birlikte yazdığı Komünist Manifesto 'da yazdığı bir durumun gerçekleşmesi anlamına gelir. Küreselleşme bugünkü haliyle kapitalizmin dünyanın bütün köşelerini sarması, bütün dünyanın bir dünya kapitalist sisteminin durakları veya halkaları haline gelmesinden başka bir şey ifade etmez. Küreselleşme tabii ki mutlak kapitalist küreselleşme olmak zorunda değildir, fakat bugünkü yaşadığımız küreselleşme, kapitalist bir küreselleşmedir ve kapitalizm de ister Marxçı açıdan bakılsın, ister gene Avusturyalı ünlü iktisatçı Joseph Schumpeter'in tanımladığı "Yaratıcı yıkıcılıktır kapitalizm" cümlesi bağlamında bakılsın, değdiği yerleri dönüştüren, çok köklü bir değişime yol açtığı için topluları sarsan, toplumlar sarsıldığı için acı çeken insanların sayısının çok olduğu bir dinamik yaratır. Dolayısıyla bugün yaşadığımız küreselleşme kapitalist bir küreselleşme olduğu ve dünyanın dokunduğu her köşesini hemen hemen dünyanın kapitalist sistemine eklemiş olduğu için, zaten küreselleşmeyi öncelikle bir ekonomik mesele, ekonomik dinamik olarak anlamaya çalışıyoruz.

Küreselleşme nereden geldi? Kırılma noktası, yegâne belirleyici nokta olmamakla birlikte, Soğuk Savaş'ın bitiştir. Soğuk Savaş'ın bitişi ile kapitalizmin önünde ona alternatif olabilecek, kendini bir alternatif olarak sunabilecek başka bir ekonomik örgütlenme modeli kalmaz; dolayısıyla kapitalizm, bütün dünya ülkeleri ya da topluları tarafından benimsenmesi gereken bir sistem olarak önümüze çıkar. Bu bağlamda, başka bir alternatifin henüz ortalıkta görünmediği bir dönemde aradaki tek tartışma da "A" türü kapitalizm olsun, "B" türü kapitalizm olsun türünden bir tartışma olmaya başlar. Burada "A" türü kapitalizmi, genellikle Anglosakson Amerikan kapitalizmi temsil eder; "B" türü kapitalizmi ise Avrupa ve belki biraz da Japonya türü kapitalizm. Bunların aralarındaki farklılık da birinde piyasa güçlerinin mutlak egemenliğinin hoş görülen, hatta arzulanan bir şey olması, diğerinde ise piyasa güçlerinin ister istemez yaratacakları eşitsizliklerin devlet müdahalesiyle bir toplumsal, sosyal güvenlik ağı kurularak mümkün olduğunca yumuşatılmasıdır.

Daha 1990'larda, yani Soğuk Savaş'ın bittiği ve kutlamaların devam ettiği günlerde bir Fransız yazar Michael Albert -sigortacıymış aynı zamanda-, Kapitalizm Kapitalizme Karşı adlı bir de kitap yazmıştı. Bu kitapta Amerikan kapitalizmi ile "Ren kapitalizmi" adını verdiği Almanya örneğinden çıkan Avrupa kapitalizmini karşılaştırılır; insanlar açısından Ren kapitalizmi çok daha uygun bir kapitalizm olmasına rağmen, toplumların genellikle Amerikan kapitalizmini tercih etmelerine hayretle bakılır ve bu muamma ancak Anglosakson kapitalizminin daha seksi olmasıyla çözülür.

Sovyetler Birliği çökene kadar İkinci Dünya Savaşı'ndan itibaren bizi taşımış olan Batı'daki ekonomik sistemin özellikleri neydi ki Soğuk Savaş bittikten sonra küreselleşme adını verdiğimiz, kapitalizmin daha bir farklı evresine geçebildik? Bu şekilde baktığımızda -ki bu bizim artık uluslararası ilişkiler alanımıza da girer. Soğuk Savaş'ın aynı zamanda şu anda da hem askeri hem siyasi, hem ideolojik hem de ekonomik bir güç mücadelesi olduğunu görüyoruz. Bu mücadele içinde Sovyetler Birliği'nin önderliğini yaptığı Leninist ya da komünist blokla, Amerika'nın önderliğini yapmış olduğu kapitalist demokratik blok arasındaki mücadele dolayısıyla bu dört temelde gerçekleşti ve her iki tarafın da kendine göre kapalı bir ekonomik, siyasi, askeri sistemi vardı. Sovyetler Birliği merkezli, Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin Sovyetlerin hakikaten birer uydusu olarak görüldükleri, kendilerinden Sovyet sistemini tekrarlamaları ya da taklit etmeleri dışında bir şey istenmeyen COMECON gibi bir ticari örgütü, Varşova Paketi gibi askeri bir örgütü olan Leninist ideolojiye bağlı ülkeler birliğinin karşısında daha güçlü, daha dinamik, daha canlı olan Amerika önderliğinde; kapitalist ekonomiye sahip, siyasi olarak liberal demokrat, ideolojik olarak özgürlükçü NATO etrafında birleşmiş bir de Batı kampı vardı. Ekonomik sistemler arasındaki farkların ve bu ekonomik sistemlerin ayakta kalması için yaratılan kurumların ve dinamiklerin ne kadar önemli olduğu, Soğuk Savaş bittiğinde daha da iyi anlaşıldı. İkinci Dünya Savaşı daha bitmeden, 1944 yılında Amerika'da yapılan bir toplantıda; İkinci Dünya Savaşı'na yol açtığı düşünülen ekonomik koşulların bir daha tekrar edilmemesi için Batılı kapitalist ülkelerin hangi ilkeler çerçevesinde ekonomilerini yeniden tasarlayacakları, bu ekonomilerin birbirleriyle nasıl bir ilişkide olmaları gerektiği, dünyada 1930'lardaki büyük ekonomik buhrana benzer bir buhranın yaşanmaması için neler yapılması gerektiği tartışıldı ve bu toplantıdan, bugün de çok iyi bildiğimiz Dünya Bankası (IMF) ve eski adıyla GATT, şimdiki adıyla Dünya Ticaret Örgütü olan örgütlenmeler çıktı. Bunun önemi neydi? Batı dünyası içinde -ki buna demokratik olmayan ama Batı kampında yer alan ülkeler de dahil, çünkü kapitalist olan ülkelerin hepsi dahildi- kapitalist tarafta kalacak olan bütün ülkeler için geçerli kurallar, dünyada ekonominin mümkün olduğu kadar uluslararası hale getirilmesiydi. Bunun aracı ise ticarete engellerin tedricen ortadan kalkması, dünyadaki ekonomiler arasındaki akışkanlığın sağlanması, mal ve hizmetlerde giderek daha az engel olmasıydı. 1960'lara kadar özellikle ticaret alanında bunlar yaşandı ve GATT'la ilişkili olarak birkaç raund yapıldı. Bunun ötesinde 1960'lardan itibaren yavaş yavaş kendi kökünü aldığı ülkelere farklı ülkelere doğru gitmeye başladığını gördük. 1980'lerin sonuna geldiğimizde Soğuk Savaş bölünmesinde Batı tarafında kalan, özellikle de Atlantik İttifakı içindeki ülkeler ve Japonya, ticaretin giderek daha serbest olduğu, hizmetin giderek daha fazla serbestleştiği, sermaye akışkanlığının çok yoğun olduğu bütüncül bir kapitalist yapıyı kurmuşlardı.

Bu yerleşik ve büyük refah üretmiş olan sistem, Soğuk Savaş'ın bitmesiyle karşısında herhangi bir rakip de kalmayınca, önüne açılmış olan Sovyet sistemi ile yürütülmüş olan ülkeleri de kendi içine kattı. Sovyetler Birliği'ne artık yaslanamayacak olan, daha kapalı ekonomilerde yaşamayı tercih eden ülkeler de dünya sistemine ve o dünya sisteminde asıl sözü söyleyen Amerika'nın, ekonominin nasıl yürütülmesi gerektiği konusundaki görüşlerine uymak zorunda kaldılar.

1979 yılından itibaren sosyalist dünyanın ikinci devi, dünyanın en kalabalık ülkesi olan Çin, ufak ufak ve adını bu şekilde koymadan kapitalistleşmeye başladı. 1979'da Çin'in yaşadığı yaklaşık 20 yıllık büyük bir tribülasın, Kültür Devrimi gibi büyük bir felaketin ardından Mao'nun ölümü, karısı ve yoldaşlarının tasfiyesinden sonra Mao tarafından iki defa tasfiye edilmiş Deng Jao Ping iktidara gelir. Deng'in en çok hatırdaki kalmış olan lafı şudur: "Kedinin rengi önemli değildir, fare tutup tutamayacağı önemlidir." Ve 1979'dan itibaren Çin, öncelikle tarım sektöründe piyasaya yönelik üretimi serbest bırakır. 1980'lerde Çin'de pazar için üretimin alanı artmaya başlar, 1989 Tiananmen olaylarından sonra da Çin kendini tamamen dünya kapitalizmine açar ve işte bu sayede de geçtiğimiz on beş-yirmi yıl içinde de Çin'in yıllık ortalama büyüme hızı % 9-14 arasında gitmiştir. Amerika'nın büyük şirketlerinin pek çoğu Çin'de üretim yapmaktadır. İnsan sayısı fazla olduğu için, ödenen para günde para 1 dolar 2 dolar olabilmektedir. Çevre korumasının, işçinin sağlık standartlarının ise lafı bile edilmez. Dolayısıyla Çin'in de kapitalizme dahil olması, bu kapitalist blokun gücünü ve dünyaya neden egemen olduğunu gösteriyordu. Demek ki küreselleşme ile tanımlanan döneme geldiğimizde, gerekli bütün altyapı ve kurumlar zaten Soğuk Savaş döneminde "Batı İttifakı"nın kendi içinde yaratılmıştı. Leninist sistemin yıkılması ile beraber de alternatif sistemlerin kredibilitesi kalmadı.

Burada mesele, bu küreselleşme sürecindeki ekonomik uygulamanın ne tür bir kapitalizm olacağıydı. Bu durumda Amerika Birleşik Devletleri'nin ya da Anglosakson kapitalizminin öncelikleri ağır bastı. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra iki kutuplu bir dünya ortaya çıktı ve bu iki kutuplu dünyada askeri, siyasi, ideolojik ve ekonomik rekabet söz konusuydu. Bu iki bloklu dünyayı sürdürebilmek için bir taraftan dünya ölçeğinde Batı, komünizme karşı kendini konumlandırır, komünizmi büyük bir tehlike olarak sunar, ona karşı tedbirler alırken, ülkelerin içinde de bu yeni dünya düzenininin -o zaman da yeni bir dünya düzeni kuruluyordu- toplumlara satılabilmesi için birtakım yeni düzenlemelere gidilmesi gerekti. Soğuk Savaş'taki antikömünist duruşu ayakta tutan en önemli sebeplerden biri, gelişmiş kapitalist ülkelerdeki sosyal güvenlik sistemleridir.

1930'da Amerikan toplumunun % 25'ini, İngiliz toplumunun % 20'sini işsiz bırakan "Büyük Buhran" gibi bir buhran, faşizmin ve komünizmin yeşermesi için en uygun koşulları yarattı. O dönem işsiz kalmış sıradan insanların, aç kaldıkları için, liberal kapitalist demokratik sistemlere güvenlerini kaybettikleri bir dönemde aynı zamanda. Demek ki toplumların liberal-kapitalist ekonomik-siyasal düzeni desteklemeleri için bu düzenden kendi paylarına düşenin artması gerekiyordu ve Batılı ülkelerin İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki evrimine baktığımızda, Amerika hariç hemen hepsinde çok güçlü sosyal güvenlik sistemleri kurulduğuna ve dünya tarihinde o güne kadar görülmemiş bir şeyin gerçekleştiğine tanık oluyoruz. Bir toplumun alt sınıfları ilk defa üretilen değerden yüksek olarak pay almaya başladılar; yani Soğuk Savaş'ta Batı'nın Doğu'ya galebe çalması önemli sebeplerinden biri, kendi içinde, kendi sistemini meşru kılan demokratik siyasi sistem kadar önemli bir sosyal güvenlik sistemini kurup sıradan insanı kapitalizmin kendisine getirebileceği zararlardan, hasarlardan koruyabilmiş olmasıdır. Bu sistem 1945-1975 arasında otuz yıl gayet iyi işledi ve bu otuz yıl boyunca dünyadaki demografik yapı değişti, bir sürü gelişme oldu ama özellikle hem gelişmiş ülkelerde hem de gelişmekte olan ülkelerde insanların çoğunluğu, o güne kadar olmadığı ölçüde yaratılan değerlerden pay alabildiler. Bu güzel sistem 1975'ten itibaren krize girdi ve belki bunu tetikleyen de 1973'teki Arap İsrail savaşının ardından gelen petrol fiyatları patlamasıydı. Bu durum kapitalizmi büyük bir krize soktu. Amerika Birleşik Devletleri de o dönemde, kapitalizmin içine girmiş olduğu bu krizi aşmak için yeni sayılmayacak ama yeni bir zarf içinde sunulan bir düşünce sistematiğini piyasaya sundu; neoliberalizm, yani sosyal kapitalizm, ancak devletin müdahalesi ile işleyebilecek bir şeydi. Bu yeni liberaller şöyle diyordu: "Devlet çözüm değildir, sorunun kendisidir; devlet etkin değildir, işini çabuk yapamaz, kaynakları iyi kullanamaz. Dolayısıyla devletin ekonomideki payını ve önemini giderek azaltalım, piyasa mekanizması ile ekonominin kendisini yeni dengelemlere götürmesini bekleyelim." Bu, giderek Bretton Woods'ta kurulmuş olan kurumlar aracılığıyla da ister istemez dünyadaki bütün devletlerin amentüsü haline geldi. Anglosakson kapitalizminin piyasa ağırlıklı düşüncesi, dünyada ekonomiyi algılayışın neredeyse yegâne türü haline geldi. Dolayısıyla, Soğuk Savaş bittiğinde de Amerikalıların her şeyi piyasadan bekleyen, bütün ilişkileri piyasa ilişkilerine indirgeyen ve dünyanın ekonomik sisteminin entegrasyonundan fazla her şeyin piyasalaştırılması anlamına gelen küreselleşme süreci de dolu dizgin gitmeye başladı. Nasıl ki ulusal kapitalizm döneminde piyasaların büyüme sağlayamamaları durumunda yaratılan büyük işsizlikler, kriz oluyorsa ve insanlar hoşnutsuzluklarını o dönemde komünist ya da faşist olarak ifade ediyorlarsa, küreselleşmenin harmanladığı bütün toplumlarda da ister istemez küreselleşmeye yandaş olan ve karşı olan gruplar ortaya çıktı.

Küreselleşmeye yandaş olanlar ve olmayanların ülkeler temelinde ayırmak mümkün değildir; yani mesele "Amerika'dakiler memnun, Türkiye'dekiler memnun değil" şeklinde yorumlanamaz, çünkü Amerika içinde de bu süreçten yararlananlar ve bu sürecin tokadını yiyenler vardır, tıpkı Türkiye'de olduğu gibi.

Küreselleşme hadisesi, sadece dünyadaki ekonomik hayatın sadece piyasa etrafında örgütlenmesi ve bütün toplumların dünya kapitalizmine entegre olmasının dışında birtakım öğeler barındırır. 1980'lere dolu dolu gelen ve Soğuk Savaş'ın bitmesi ile patlayan bu sürecin ardında teknolojiyen kaynaklanan üç büyük devrim vardır. Birincisi finans devrimidir. Finans akışlarında teknolojinin de yardımıyla yaşanmış olan devrimde finans ticaretin motoru olduğu ve üretimin nerelere gidebileceğini belirleyebildiği, ülkelerin kapitalizme entegre olmasında çok önemli bir payı olduğu için, finans alanında bir bakıma yaşanan demokratikleşme -herkesin finans piyasalarına ulaşabilmesi nedeniyle- küreselleşmenin patlamasındaki birinci büyük amil, birinci büyük devrimdir. İkinci büyük devrim, teknoloji ile bağlantılı olan iletişim devrimidir. 19. yüzyılda Atlantik'in altından telgraf kablolarının döşenmesiyle, telgrafın kolaylıkla çekilebilmesinden beri belki yaşanan en büyük iletişim devrimi yaşanmaktadır. Bu gelişme insanların birbirleriyle olan iletişimini kolaylaştırmakla birlikte, bu iletişim sayesinde yapılabilecek olan işlerin alanını açmaktadır. Üçüncüsü ulaşımında yaşanan muazzam devrimdir. Finansal akıştaki, iletişimdeki, ulaşımındaki bu demokratikleşme ya da bu devrim yaşanmamış olsaydı, 11 Eylül gibi bir hadise asla gerçekleşmezdi! 11 Eylül gibi bir eylem, gerçekleştirilişi, kurduğu ağlar, yaptığı etki itibarıyla ancak ve ancak küresel bir dünyada gerçekleşebilecek bir eylemdi.

Küreselleşme süreci dolu dizgin giderken tabii kendi ideolojisini de üretir. Bu ideolojide iş dünyası değerleri giderek ön plana çıkar. Artık bahsettiğimiz şey "emek" değildir; yönetim, bilişim gibi birtakım kelimeler önem taşımaktadır. Küreselleşme kendi entelektüel değerlerini üretir ve bu entelektüel değerlerin "mutlak doğru" olduğuna dair üzerimize gelen bir taarruz söz konusudur. Üçüncüsü, popüler kültür,

ticari kültür inanılmaz bir şekilde yayılmaktadır ve Amerika'nın yaygınlaştırdığı kapitalist anlayışla, Amerika'nın kültürü at başı gelişmektedir. Küreselleşme kültürü, bir Amerikan kültürü olarak şekillenmektedir. Dördüncüsü ve belki de hiç beklenmeyişi ise bir başka tür kültürün daha yaygınlaşmaya başlamasıdır. Birtakım nedenlerle dünya dolu dizgin maddeci hale gelirken, insanlar giderek daha fazla dine sarılmakta, din pek çok insan açısından giderek daha cazip hale gelmektedir.

Sınıf kavramını -mutlaka Marx'çı anlamda olması gerekmez- akılda tutmadan, küreselleşmenin etkisini, küreselleşmeye niye tepki gösterildiğini anlamamanın mümkün olmadığı kanısındayım. Sınıf kavramı ve ekonomide birileri kazanırken birilerinin de kaybettiği anlaşılmadıkça, insanların neden dincilikle, milliyetçilikle kendilerine çare aradıkları da anlaşılabilir. Piyasalaşma sürecini büyük finans kuruluşları, çokuluslu şirketler taşır. Bu yapılar kimseye hesap vermeden karar alırlar.

Küreselleşmeye karşı olmak/taraf olmak ülkeler bazında değil, ister istemez sosyal sınıflar temelinde yapılmalıdır. Kazananı ulus ötesi, kaybedeni ulusal bu süreçte, ekonomide canı yanan demokratik ülke insanı, kendi hükümetinden hesap sorar. O hükümetin küresel ekonomi içindeki dalgalanmalarda, kendi ekonomik yapısına hâkimiyeti, tahmin edildiği kadar küçük olmamakla birlikte eskisi kadar fazla da değildir.

Küresel bir ekonomi olmakla birlikte dünya sistemindeki siyasi aktörlerin ulusal aktörler olması küreselleşme sürecinde inanılmaz bir gerginlik yarattı ve kaybedenler, ulusal demokratik sistem içinde kendi haklarını talep ettiler ya da uluslararası alanda örgütlenerek, uluslararası kapitalizmin temsilcisi olarak gördükleri örgütlere karşı savaş açtılar.

Her ne kadar popülerize edilme tarzı bu teze biraz haksızlık ediyorduysa da, ilk çıkan büyük teori "tarihin sonu"nun gelmesiydi. Çeşitli ideolojiler birbirleriyle savaştılar ve 20. yüzyıl, liberal demokrasinin iki totaliter düşmanına karşı verdiği mücadeleleri kazanmasının tarihidir. Modern çağda da iki totalitarizmi de yendikten sonra insanlığın arayıp da bulabileceği sistem liberal kapitalist demokrasi olarak ortaya çıktı. Bu beklenti çok çabuk ters kamtlarıyla karşılaştı, çünkü 1990'lı yıllarda her şeyin iyi olması beklenirken, dünyada çok kanlı olayların yaşanmasına tanık olundu. Mikro etnik milliyetçilik, mikro milliyetçilik ortaya çıktı ve Avrupa'nın içindeki bir ülkede 250 bin insan, televizyonlardan seyredilerek öldürüldü! Herkes bunu "Bu insanlar zaten 600 yıldır birbirlerinden nefret ediyorlardı, dinleri farklıydı!" gibi gerekçelerle kültürle ilişkilendirirken, kimsenin söylemeye cesaret edemediğini, Amerika'nın önde gelen siyaset bilimcisi Samuel Huntington 1993 yılında söyledi: "Unutun her şeyi, din sa/aşları başlamıştır!" Bu hakikaten bir değerler meselesi midir?

Bosna ya da Yugoslavya dağılırken, Sırplarla Hırvatlar, Boşnakları kültürel değerleri farklı olduğu için mi kestiler? Kosova Meydan Muharebesi'nden beri Sırpların içinde tükenmek bilmeyen bir intikam ateşi olduğu için mi bu savaş yaşandı? Verilecek cevap, dünyaya bakışınızın bir sonucudur. Dünyada insanların siyasi hareketlerinin, değerleri ve kültürleri tarafından belirlenerek eyleme geçirdiğini düşünüyorsanız, o zaman bu bakış uygundur. Boşnaklar, Sırp, Hırvatlar Saraybosna'da % 37 oranında karışık evlilik yapmışlardır. Bir Boşnağın Müslümanlığı ile bir Suudun Müslümanlığının aynı olduğunu söylemek mümkün müdür? Demek ki tek başına kültürle açıklamaya kalktığımızda, yanlış bir şey yapmış oluruz. Küreselleşmenin politik ekonomisi bize daha iyi bir fikir verir.

1990'larda dünya sisteminde ekonomik olarak küreselleşmenin dolu dizgin gittiği ve dünyanın küreselleşmeden nemalanacak olan yerlerinin küresel sisteme dahil olduğu bir ekonomik yapı söz konusudur. Siyaset alanında da 1991'de Sovyetler Birliği'nin dağılması, Soğuk Savaşın fiilen bitmesi ve Amerika'nın dünyadaki en önemli güç olarak ortaya çıkması görülür. Dünyayı şekillendiren temel siyasi ilişkiler açısından ise aslında sonradan özellikle 2001 yılından sonra ortaya çıkacak olan meselelerin filizlenmeye başladığını görülür. Küreselleşmenin söyleminin de etkisiyle, hem piyasa ekonomisine geçişin hem de demokratikleşmenin hakikaten dolu dizgin yaşandığı bir dönemde en azından nelerin arzulanması gerektiği konusunda, küreselleşme dönemi dünyaya bir hizmette bulunmuştur. Bütün o furyada Latin Amerika hem demokrat hem serbest piyasacı olmuş, bütün sıkıntılara rağmen bir darbe yaşanmamıştır. Asya'da da tıkır tıkır işleyen ekonomilerin sayısı artar ve giderek daha demokratik hale gelinir. Çin zenginleşmiş, Hindistan'da sistem açılmaya, daha liberal bir ekonomiye geçilmeye başlanmıştır. Dünyanın bir bölgesi, Ortadoğu, bütün bu gelişmelerden uzak rejimler olarak beklemektedir. Küresel ya da ekonomik dalgalardan etkilenmeyen, ona direnen, ona uymamak için gayret gösteren, Atlas Okyanusu'nun kıyılarından Afganistan'ın doğu sınırına kadar uzanan, fakat çeşitli yerlerinde daha farklı bir şekilde bu direnci yaşayan Ortadoğu bölgesi pek çok nedenle aslında Soğuk Savaş sonrası dünyayı yiyip bitirecek olan eylemin içten içe kaynağı, içinde bulunan tencerenin kaynağıdır.

Soğuk Savaş 9 Kasım 1989'da Berlin Duvarı'nın yıkılmasıyla bitti; ardından gelen on yıla "Soğuk Savaş Sonrası dönem" dendi ve bu dönem 11 Eylül 2001 tarihinde bitti. Hâlâ iletişim, ulaşım, finans devrimi ile belirlenen dünyamız sadece ekonomik olarak değil, çok farklı şekillerde de entegre olmaktadır ve dünyanın içinde küreselleşmeye dahil olan ülkelerin nüfuslarının % 20-25'i, birbirleriyle yatay olarak, toplumlarıyla dikey olarak kurduklarından daha sağlam ilişkiler kurabilmektedirler, çünkü o çarka dahillerdir. Böyle bir dünyada uluslararası ilişkilerin sistemi karmaşıklaşmaktadır. 11 Eylül günü, "Soğuk Savaş sonrası dönem" in biteceği kadar önemli idiyse, 11 Eylül'ün daha sonra yaşadıklarımızı tek başına belirleyip belirlemediği sorusu sorulmalıdır. 1990'lı yıllar boyunca ABD, sekiz yıl aralıksız olarak büyüme yaşadı, kişi başına geliri yükseldi. Amerika'nın 1999 yılında düşürülmüş bütçesi içinde savunmaya harcadığı paranın miktarı, kendinden sonra gelen beş ülkenin toplam harcamasından fazlaydı. 2000 yılında bu sayı yediye yükseldi. Bugün ise dünyanın geri kalanının hepsinden fazla harcamaktadır. Fakat geriye dönüp baktığımızda 90'lı yılların Amerika'sında çok önemli birtakım toplumsal dönüşümlerin de yaşandığını görüyoruz. Onları anlamadan sadece uluslararası sistem ve 11 Eylül politikalarını ve Bush'un iki defa seçilmesini anlayamayız. Amerikan toplumu giderek artan bir şekilde çok farklı dinamiklerin etkisiyle -ki bunlardan bir tanesi de küreselleşme ve ona gösterilen tepki- muhafazakârlaşmakta ve bu muhafazakârlık kendisini giderek artan ölçüde dinci bir söylemle ifade etmeye başlamaktadır. Amerika'da kırmızı ve mavi eyalet ayrımına bakıldığında çok genel anlamıyla coğrafi olarak Amerika'nın dışı en açık eyaletlerinin, dünya ekonomisi ile daha fazla etkilenmiş olanların, insanları dünya ile daha fazla etkileşim içinde olan eyaletlerin dünyaya daha açık bir Demokrat Parti'ye oy verdikleri, buna karşılık küreselleşmeden zarar görenlerin, ideolojik olarak muhafazakâr Amerikalıların yaşadığı yerlerde ise

Cumhuriyetçilerin öne çıktığı görülür. Bush 2000 seçimini 500 bin oyla kaybetmişti, bu seçimi ise üç buçuk milyon oyla kazandı. Demek ki Amerikan toplumu, en azından oy vermeye gidecek kadar örgütlenen Amerikan toplumu içinde bu muhafazakâr, dünyayı pek fazla kafasına takmayan, dünyaya kendi bildiğini dayatmayı daha çok ön plana çıkartmaya çalışan takım güçlenmektedir. Bunların siyasi sözcüleri, ideologları Amerikan toplumundaki bu muhafazakârlığı da kullanarak Amerika'nın dünyaya yeniden ve tek başına şekil verebileceği bir siyasetin güdülmesinden yana olmaktadırlar. Bush "Benim dünyada çökmüş olan devletleri kurtarmak gibi bir derdim yoktur, her koyun kendi bacağından asılır, piyasa ekonomisi ile ne kadar idare edebilirsiniz, eğer cinsel konularda benim muhafazakâr isteklerime uygun davranışlarınız yoksa size yardıma da bulunmam" dedi ve Kyoto'yu tanımadı. Ardından 11 Eylül geldi ve Amerika'nın içinde patlamak üzere hazır bekleyen enerjiyi patlattı. Uluslararası ilişkiler kuramı içinden de baktığımızda, eğer 11 Eylül olmasa bile belki yaratılması gerekecekti, çünkü Amerika'yı o kaba daha fazla sığdırmak mümkün değildi. Amerika bütün bunları 11 Eylül nedeniyle değil, Amerika olduğu için yapmaktadır. 11 Eylül olunca, kendini zaten bu günler için hazırlamış olan vatan evlatları ortaya çıktılar

-üstelik iktidardaydılar- "Kendi evimizde tecavüze uğradık, bu tecavüzün bize yöneltildiği yer, on yıl boyunca küreselleşmeye direnen Ortadoğu'dur, biz orayı tepeden tırnağa değiştirip bize daha uygun hale getirmedığımız takdirde bu tehditten kurtulamayız" dediler; darbeyi yemiş olan Amerikan toplumu ise "Benden sana açık çek" dedi. Dünya dehşete düştü ve iki tür tepki gösterdi: "Bunlar her şeyi yapabilir, bunları tutalım." ve "Biz sana yardımcı olalım."

Küreselleşmenin farklı kültürlere değer verebilme özelliği, hayatımızı kolaylaştıran tarafları mevcuttur ve en sevdiğimiz özelliği devletlerin öneminin azalması, sivil toplum örgütlerinin öneminin artması ve bunun da toplumların kendi yönetimlerine katılmasının önünü açmasıdır. 11 Eylül, küreselleşmenin tam da bu en çok sevdiğimiz tarafının, yani sivil toplum örgütü, vatandaşların katılımı, dünya ölçeğinde düşünmenin kötülük isteyen bir örneği idi. El Kaide gönüllü bir örgütlenmedir, ulus ötesi bir ideolojisi vardır, dünyanın her tarafında kendisini destekleyen vardır ve devlet dışı bir örgüttür. Bu da kendi başına bir yumaktır. Devletler sisteminin 11 Eylül'e kolektif tepkisi, uluslararası sistemde artık gücü azaldığı söylenen devletin yeniden ve çok daha büyük bir güçle ortaya çıkması oldu. Artık kimse, dünyayı sivil toplum örgütlerinin yöneteceği ya da ulus aşırı, ulus üstü örgütlerin yöneteceği bir dünyadan bahsetmemektedir. Devletlerin yeniden siyasi anlamda egemenliklerini kazandıkları, devlete karşı devlet dışı örgütlerin görece öneminin, etkisinin azaldığı, devletlerin kendi çıkarları doğrultusunda hareket etmelerinin makul bulunduğu ve en güçlü devletin herkese kendi istediği düzeni büyük ölçüde dayatabileceği bir anlayışa geri döndü. Bu "realist ekol"de devletlerden başka aktör yoktur; en güçlü devlet bildiğini okur, diğer devletler de buna uygun hareket ederler, hele ki tek hukuklu bir dünyada yaşıyorsa. Bu büyük ölçüde doğru olmakla birlikte, diğer dinamikler de ortadan yok olmuş değildir; yani bugün dünyanın karşı karşıya olduğu meseleler, tek bir devletin kendi başına çözebileceği meseleler değildir.

Küresel kapitalizm küresel bir çevre sorunu yaratmaktadır ve "çevre sorunu" dediğimiz şey "Sularımız bulandı"nın ötesinde bir anlam taşımaktadır. Sudan'ın "Surların Diyarı" isimli bölgesinde şu anda bir etnik kıyım yaşanmaktadır. "Neden orada ve neden bugün?" sorusuna karşılık "Araplar, Afrikalılardan hep nefret ederlerdi, Müslümanları öldürüyorlardı" cevabı verilebilir, ancak bu bölgede Araplarla Afrikalıları, Müslümanlık çerçevesinde evlenip boşanmışlar, bir arada yaşamışlarken sorun çıkmasının nedeni suyun bitmesidir. Nüfus artınca azalan su, insanların birbirlerini boğazlamalarını meşru kılan bir kaynak haline gelmiştir ve dünyanın fakirleri, dünyanın çeşitli ülkelerinde yaşayan insanlar, bir taraftan sosyoekonomik değişimin yarattığı travmalarla uğraşırken, öte taraftan iklim değişikliklerinin yaratacağı sorunlarla karşılaşacaklardır. 11 Eylül, çok genel anlamıyla, Amerikan politikalarına karşı bir tepkidir, dünyadaki eşitsizliklere karşı bir tepkidir, ancak fakirlerin eylemi değildir. Kendilerine bulunduğu yerde gelecek bulamayan, eğitilmiş fakat eğitimlerinin semeresini göremeyecek olan, içlerindeki öfke sürekli kabaran orta ve orta üst sınıf insanların eylemidir. Dünyanın modern döneminde de terör eylemlerine giren bütün devrimciler ya da devrimci olmayanlar da hep aynı yerden gelmiştir. Rusların Decemberist'leri, Almanların Baader-Meinhoff'ları, Türkiye'nin 1960'lardaki öğrenci liderleri toplumun en fakir katmanlarından değil, o fakirliğe isyan eden orta sınıf katmanlardan gelirler ya da bugünkü düzende hak ettiklerine inandıkları statüye gelemeyeceklerini düşünenler bu işleri yaparlar veya küreselleşme adımı verdiğimiz süreçte, buldukları statüyü kaybedeceklerini düşünenler ya bu tür eylemciler arasına katılırlar yahut da dinci veya etnik milliyetçi reaksiyonun içinde yer alırlar. Bugünkü uluslararası sistemi devletler ne kadar ön plana çıkarırsa çıksınlar, temelde küreselleşme ile koşut olarak değerlendirmemiz gereken bu sosyoekonomik dinamikler ve bugüne kadar hiç denkleme girmemiş olan demografik ve iklimsel dinamikler belirleyeceklerdir.